

Адаптація регіонів до змін клімату. Регіональні моделі сталого розвитку

Людський капітал є найважливішим чинником регіональних інновацій. В соціальній підсистемі високі показники мають райони Чорнобаївський, Корсунь-Шевченківський, Кам'янський, Маньківський. В даних районах рекомендується розвивати потенціал народних і культурних промислів в сукупності з інноваціями, підсилюючи особливість національної ідентичності. Низькі показники мають райони Канівський, Золотоніський, Черкаський, Чигиринський. Саме ці райони є розвинутими з точки зору економіки, але слабкими з точки зору соціальної складової. Для даних регіонів рекомендується застосовувати соціальні програми для адаптації населення до економічних умов, які швидко змінюються. Зокрема пропонуються програми по адаптації випускників інтернатів, допомога родинам у скрутних життєвих обставинах, програми по отриманню житла молодим сім'ям, програми по боротьбі з безробіттям.

Список літературних джерел:

1. Brzóska J., Pyka J. Rozwój ekosystemu innowacji w Regionie w perspektywie 2020 roku [w:] J. Pyka(red) Nowoczesność przemysłu i usług – nowe wyzwania. TNOiK. – Katowice, 2012
2. Igor Britchenko & Tetiana Romanchenko (2019). Potential of Sustainable Regional Development in View of Smart Specialisation, *Economic Studies Journal*, Bulgarian Academy of Sciences - Economic Research Institute, issue 6, pp. 88-109.

Сакаль О. В., д.е.н., с.н.с.,

Коваленко А. О., д.е.н., с.н.с.,

Третяк Н. А., к.е.н.,

Бирків Г. М., здобувач наукового ступеня к.е.н.

Державна установа «Інститут економіки
природокористування та сталого розвитку
Національної академії наук України»

ПОТЕНЦІАЛ СТАЛОГО ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ АДАПТАЦІЇ ДО ЗМІНИ КЛІМАТУ

Abstract. National legislative support for combating climate change is analyzed. The directions of formation of institutional and legal mechanisms for providing sustainable development and adaptation to climate change are substantiated.

Keywords: low carbon development, sustainable development, Sustainable Development Goals, environmental policy, governance of natural resources and natural resource use.

Адаптація регіонів до змін клімату. Регіональні моделі сталого розвитку

Анотація. Досліджено вітчизняне законодавче забезпечення протидії зміні клімату. Обґрунтовано напрями формування інституційно-правових механізмів забезпечення сталого розвитку й адаптації до зміни клімату.

Ключові слова: низьковуглецевий розвиток, сталий розвиток, Цілі Сталого Розвитку, екологічна політика, управління природними ресурсами і природокористуванням.

Методологічні засади і прикладні підходи до ідентифікації парадигмального змісту сталого природокористування у забезпеченні адаптації до змін клімату становили предмет нашого дослідження.

Мета дослідження полягає в систематизації інституціонального забезпечення сталого природокористування у контексті реалізації політики низьковуглецевого розвитку. Відповідно завдання дослідження полягали в аналізі вітчизняного законодавчого забезпечення протидії зміні клімату, а також розробленні пропозицій щодо вдосконалення політики й практики сталого природокористування для забезпечення адаптації до зміни клімату.

Положення Закону України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» від 28.02.2019 р. № 2697-VIII визначають проблематику запобігання зміні клімату та адаптації до неї в рамках цілі 3 стратегії як завдання забезпечення інтеграції екологічної політики у процес прийняття рішень щодо економічного і соціального розвитку України. Як результат такої адаптації очікується, зокрема, що територіальне розширення міст та інших населених пунктів буде можливим лише за умови збереження, створення та відновлення рекреаційних, природоохоронних, оздоровчих територій і об'єктів, ландшафтів, лісів, парків, скверів, окремих зелених насаджень, а їх розбудова більше відповідатиме вимогам адаптації до змін клімату; розвиток міжміської транспортної інфраструктури здійснюватиметься з урахуванням максимальної адаптації до потреб міграції та вільного пересування тварин, а більшість транспорту перейде на екологічно безпечніші джерела пального [1]. Зазначене свідчить, що основний нормативний акт, який визначає екологічну політику в Україні в частині запобігання зміні клімату та адаптації до неї, не повною мірою системно узгоджений із положеннями концепції сталого розвитку і сталого природокористування. А це, своєю чергою, не створює передумов до залучення потенціалу сталого природокористування до процесу запобігання зміні клімату та адаптації до неї.

Досягнення поставленої мети передбачало використання сукупності загальнонаукових і спеціальних методів на емпіричному й теоретичному рівнях дослідження, зокрема: системного (структурного і функціонального аналізу), абстрагування, аналізу й синтезу, дедукції та індукції, порівняння, історичного і

Адаптація регіонів до змін клімату. Регіональні моделі сталого розвитку

логічного методів наукового пізнання, нормативно-правового регулювання, документування, контент-аналізу тощо.

Зміну клімату світовою спільнотою визнано однією з основних проблем із потенційно серйозними загрозами для глобальної економіки та міжнародної безпеки внаслідок підвищення прямих і непрямих ризиків, пов'язаних з енергетичною безпекою, забезпеченням продовольством і питною водою, стабільним існуванням екосистем, ризиками для здоров'я і життя людей. За висновками Міжурядової групи експертів зі змін клімату Україна не входить до переліку найбільш вразливих до глобального потепління регіонів нашої планети, однак імовірні зміни будуть суттєвими і впливатимуть на всі галузі життєдіяльності людини та стан навколишнього середовища. За даними Світового банку підвищення температури повітря до 2100 року в Україні сприятиме підвищенню потенціалу врожайності низки сільськогосподарських культур. А подальша зміна термічного режиму може суттєво вплинути на українську енергетику [2, с. 23–24].

Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» встановлює, що з метою поліпшення якості атмосферного повітря та посилення реагування на наслідки зміни клімату і досягнення цілей сталого низьковуглецевого розвитку всіх секторів економіки Україна має забезпечити виконання ратифікованих міжнародних документів щодо протидії зміні клімату та поліпшення якості атмосферного повітря, забезпечення сталого природокористування, а основними засадами державної екологічної політики є, зокрема: збереження такого стану кліматичної системи, який унеможливить підвищення ризиків для здоров'я та благополуччя людей і навколишнього природного середовища; досягнення Україною Цілей Сталого Розвитку, які були затверджені на Саміті ООН зі сталого розвитку у 2015 році; сприяння збалансованому (сталому) розвитку шляхом досягнення збалансованості складових розвитку (економічної, екологічної, соціальної), орієнтування на пріоритети збалансованого (сталого) розвитку та ін. [1].

Практика природокористування в Україні свідчить, що серед усіх наявних видів ресурсів саме природні – земельні, водні, лісові, мінеральні тощо – є водночас основним підґрунтям і найбільшою господарською проблемою сталого розвитку. Системний аналіз природно-екологічного та соціально-економічного стратегічного потенціалу держави доводить, що за рахунок резервних можливостей активізації політики сталого розвитку можна, зокрема, забезпечити стале природокористування й економічний розвиток загалом, досягнувши суспільного ладу з повноцінною реалізацією функцій соціальної держави [3, с. 68–69].

Зарубіжний досвід інституціонального забезпечення адаптації до зміни клімату свідчить про доцільність і дієвість включення відповідного питання до стратегій і відповідних програм фінансування. Відзначимо, що індекс управління

Адаптація регіонів до змін клімату. Регіональні моделі сталого розвитку

ресурсами (Resource Governance Index) демонструє безліч прикладів того, як країни, що розвиваються, завдяки більш раціональному використанню своїх природних ресурсів долають проблеми неефективного управління й корупцію в інтересах національного розвитку. При цьому більший прогрес спостерігається в прийнятті нормативних правил, ніж в їх фактичному виконанні, тоді як удосконалення управління природними ресурсами, насамперед, полягає у реалізації вже діючих законів, а корупційні ризики знижені [4].

Пріоритетом адаптації до зміни клімату вважають розробку альтернативних стратегій для місцевих або регіональних органів із переліком найбільш ефективних і дієвих заходів, економічно оптимізованих з урахуванням локальних потреб. Крім того, така стратегія може бути сумісною та мати синергійний зв'язок з планом розвитку даного міста, регіону та іншими відповідними документами [2, с. 41]. При цьому процес підготовки стратегії з адаптації передбачає реалізацію низки кроків: 1) визначення майбутніх очікуваних впливів зміни клімату і створення умов для успішного втілення адаптаційних процесів; 2) оцінка вразливості території; 3) визначення напрямів стратегії з адаптації; 4) вибір і впровадження адаптаційних заходів [2, с. 41].

Відтак пропонується, що сучасна парадигма сталого розвитку України повинна розглядатися в контексті радикального оновлення національної економічної та соціальної системи в цілому з метою приєднання до загальноцивілізаційних процесів суспільного розвитку [3, с. 66]. Розуміння факторів, що визначають (трансформують, спрямовують) поведінку природокористувачів, є необхідною умовою розробки дієвого набору засобів регулювання природокористування. Це твердження є закономірним і стосовно адаптації до зміни клімату та впровадження низьковуглецевого розвитку. В основі економічних теорій щодо мотивації діяльності суб'єктів господарювання лежить припущення про те, що керовані природокористувачі усвідомлено і раціонально ухвалюють рішення про дотримання або недотримання природоохоронних вимог. Тобто, ухвалення управлінських рішень ґрунтується на аналізі витрат і вигод. Такий аналіз передбачає порівняння витрат природокористувача, необхідних для дотримання нормативів (йдеться про витрати на технологічні й управлінські поліпшення), з витратами, що виникають у випадку їх невиконання (штрафи, стягнення тощо). Суб'єкт господарювання найчастіше обирає варіант, що передбачає мінімізацію витрат. Імовірність виявлення порушень і застосування санкцій, а також строгість та своєчасність покарання розглядаються експертами як ключові змінні величини для ефективного стримування порушень. До факторів, що стимулюють дотримання нормативних вимог, експерти відносять не тільки санкції, що застосовуються регулятором, а й дію ринкових механізмів [5, с. 17]. Так, поширення інформації про негативні екологічні наслідки діяльності може викликати негативну реакцію з боку

Адаптація регіонів до змін клімату. Регіональні моделі сталого розвитку

екзо- та ендегенних формацій (персоналу, споживачів, інвесторів, ринків капіталу тощо), тобто вплинути на фінансово-економічні показники господарювання.

Враховуючи висновки Інституту управління природними ресурсами за результатами визначення індексу управління ресурсами (2017) [4], освоєння потенціалу сталого природокористування у забезпеченні адаптації до зміни клімату в рамках реалізації Цілей 2, 6, 7, 12, 13 і 15 Сталого Розвитку ООН і адаптованих Цілей із урахуванням специфіки розвитку України з метою забезпечення національних інтересів щодо сталого розвитку економіки, громадянського суспільства і держави для досягнення зростання рівня та якості життя населення, додержання конституційних прав і свобод людини та громадянина відповідно до Указу Президента України від 30 вересня 2019 р. № 722/2019 «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року», існує необхідність у формуванні інституційно-правових механізмів забезпечення сталого розвитку й адаптації до зміни клімату за такими напрямками, як: систематизація національних законодавчих і нормативно-правових актів у сфері сталого розвитку та їх узгодження з принципами й нормами міжнародних договорів, нормативів і стандартів; усунення суперечностей між нормами екологічного законодавства та інших галузей права; правове заохочення громадян та їх об'єднань до здійснення господарської діяльності на засадах сталого розвитку; здійснення державного стратегічного планування сталого розвитку в контексті екологічної модернізації; посилення ролі еколого-правового виховання.

Список літературних джерел:

1. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України від 28.02.2019 р. № 2697-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19>
2. Адаптація до зміни клімату : навчальний посібник / Карпатський Інститут Розвитку ; Агентство сприяння сталому розвитку Карпатського регіону «ФОРЗА», 2015. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.forza.org.ua/sites/default/files/global_climate_changes_training_manual_ua_screen_final.pdf
3. Національна парадигма сталого розвитку України / за заг. ред. акад. НАН України Б. Є. Патона. – Вид. 2-ге, переробл. і доповн. – К. : ДУ ІЕПСР НАН України, 2016. – 72 с.
4. Индекс управления ресурсами 2017 / Институт управления природными ресурсами, 2017. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://api.resourcegovernanceindex.org/system/documents/documents/000/000/050/original/2017_Resource_Governance_Index_Russian.pdf?1498599520%D1%8D
5. Оценка результатов природоохранного регулирования и контроля / ОЭСР. Второе издание, исправленное, 2009. – 58 с. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.oecd.org/env/outreach/42942953.pdf>